

DANIELA ȘONTICĂ (n. 23 martie 1970) este poetă, eseistă, jurnalistă. Este membră a Uniunii Scriitorilor din România, filiala Brașov, și a Uniunii Ziaristilor Profesioniști din România. A debutat literar în revista *Conversări literare* (1989), iar în presa scrisă lucrează din 1993, de-a lungul timpului făcând parte din colectivele mai multor publicații. Între anii 2003-2010 a fost redactor la *Jurnalul Național*, în echipa care realiza Ediția de Colecție. Din 2010 lucrează la *Ziarul Lumina*, unde a fost redactor-șef (2010-2015) și redactor-șef adjunct (2015-2017). Aici a inițiat și coordonat suplimentul lunar *Lumina literară și artistică* (2014-2019) și a participat la organizarea și moderarea Colocviilor de literatură creștină ale *Ziarului Lumina*. Din 2016 colaborează la Radio Trinitas, în prezent realizând rubrica „Mărturie de ieri pentru azi”. Este inclusă în *Istoria jurnalismului din România în date* (coord. Marian Petcu), 2012.

Este autoarea următoarelor cărți de poezie: *Arlechini într-o pădure sălbatică* (Vinea, 1995), *Uitați-vă prin mine* (Brumar, 2007), *Iubita cu nume de profet* (Tracus Arte, 2014), *Privileges de femme de lune* (trad. Claudiu Soare, Vinea, 2015), și a volumelor de publicistică: *Însemnări din pridvor* (Trinitas, 2013), *Oamenii Unirii* (Trinitas, 2018), *Chipuri din satul românesc* (Trinitas, 2020).

Este autoarea scenariului radiofonic de tip docu-drama *Ziua cea mare*, după cartea *Însemnări din Războiul României Mari* de dr. Vasile Bîanu, difuzat în premieră de Teatrul Național Radiofonic în 2018, la Radio România Cultural. De-a lungul vremii a primit mai multe premii literare. Între distincțiile conferite de Patriarhul României, cea mai recentă este Ordinul patriarhal „Sfântul Cuvios Ioan Iacob de la Neamț, Noul Hozevit” (2021).

DANIELA ȘONTICĂ

30 DE SCRITORII ROMÂNI DIN EXIL (1945-1989)

scurtă biografie și bibliografie a autorilor. În ansamblu, poezia exilului vine cu câteva teme noi, utilizând formule experimentale sau exotice, împrumutate de la țara-gazdă, dar, totodată, continuă și aprofundează motivele poeziei interbelice, fie modernistă, fie tradiționalistă. Exilul, soarta pribegilor, noua condiție, deșțărarea – „pâine amară” sunt temele abordate în diverse ritmuri și forme de poeți. Iar imaginea țării pierdute este un alt leitmotiv puternic. Avem radiografia cuvântului dor, analiza cuvântului dor, avem toate dorurile... De altfel, atâta timp cât scriau în limba maternă, asemenea motive nu puteau să lipsească. Puțini poeți s-au afirmat în limbile țărilor unde s-au stabilit, iar Busuioceanu a fost unul dintre ei. Într-un articol publicat în 1952, intitulat „Între Tomis și Ravena”, Mircea Eliade lansa îndemnul: „Pe Dante să ni-l luăm de model. Să încercăm, după puterile noastre, să stăpânim bărbătește «dorul», nostalgia după peisagiile și beatitudinile lăsate în Țară. Să ne silim să valorificăm deșțărarea, considerând-o ca o grea și lungă încercare inițiatică, menită să ne purifice și să ne transforme”¹¹. De-a lungul exilului, aceste două poziții, una de renunțare, de pasivitate, tristețe amară, și alta de speranță, luptă și transformare au coexistat, pașnic sau dramatic, dând naștere unei poezii pe cât de profunde și sensibile, pe atât de puțin cunoscute încă. *Poezia românească din exil* venea atunci, în 2006, să deschidă porțile unei cunoașteri a exilului mai complexe și să valorifice opere necunoscute. Din păcate, cu trecerea timpului, interesul pentru poezia exilului pare să fi rămas tot acolo, tot pentru un public de nișă și tot mai puțin preocupat de tragediile istoriei noastre recente.

¹¹ Mircea ELIADE, *Împotriva deznădejdii. Publicistica exilului*, Ed. Humanitas, București, 1992, p. 134.

CUPRINS

Prefață	
<i>Exilul literar românesc și etica identitară</i>	5
Notă asupra ediției	11
I. PORTRETE PENTRU O ISTORIE A NEUITĂRII	
Mircea Eliade și rezistența culturală la Paris	15
Eugen Ionescu, un spirit religios	23
Alexandru Ciorănescu, un mare savant în Santa Cruz	29
Alexandru Busuioceanu, poetul nenumitei lumini	32
Vintilă Horia, un scriitor universal	35
Ștefan Baciș și radiografia dorului	38
Emil Cioran și „admirabila limbă română”	41
Monica Lovinescu și părintele Dumitru Stăniloae	46
Virgil Ierunca, un soldat pentru „urgența românească”	50
L.M. Arcade sau harul de a aduna scriitorii într-un cenaclu	53

Constantin Virgil Gheorghiu, tumultul unui destin	56
Constantin Amărieuței, dorul românesc și cireșele lui Heidegger	61
George Uscătescu, pledoarie pentru vitalitatea spiritualității românești	66
Nicolae I. Herescu, un aristocrat în exilul plin de lipsuri	70
Mira Simian, o poetă româncă în Hawaii	75
Yvonne Rossignon sau viața ca un poem	78
Paul Goma, marele disident român al regimului comunist	81
Paul Miron și firul de lobodă de la Freiburg	87
George Ciorănescu, între Radio Europa Liberă și poemele amare	90
Mihai Niculescu, o voce românească de la BBC	93
Lucian Bădescu, un istoric literar „de o erudiție înspăimântătoare”	96
Theodor Cazaban, un spirit liber	100
Aron Cotruș, între Hașag și Long Beach	104
Generalul-scriitor Gheorghe Băgulescu și fascinația Japoniei	107
Ioan Cușa, un generos editor din exil	110
Pavel Chihaiia și trecerea hotarelor de nisip	116
Lucian Boz, un eminescolog la Sydney	120
Vintilă Corbul, un autor cu mare succes la public	123

Grigore Nandriș, un filolog român în elita britanică	126
Victor Buescu, un promotor al literaturii române în Portugalia	129

II. NOUĂ INTERVIURI DE EVOCARE

„Pământul meu a căpătat un pol în plus: Vintilă Horia” <i>Interviu cu Marilena Rotaru</i>	133
„Literatura exilului românesc nu este bine cunoscută nici de profesori” <i>Interviu cu Mihaela Albu</i>	142
„Virgil Ierunca, unul dintre cei mai ardenți apărători ai românității” <i>Interviu cu Dan Anghelescu</i>	153
„Paul Miron lăsa impresia că are în mână o baghetă magică” <i>Interviu cu Grigore Ilisei</i>	170
„Alexandru Ciorănescu era un munte căruia noi nu-i vedeam vârful” <i>Interviu cu Crisula Ștefănescu</i>	180
„Constantin Virgil Gheorghiu este un clasic al literaturii române” <i>Interviu cu Tudor Nedelcea</i>	210
„Ștefan Baciuc este un excepțional poet universal” <i>Interviu cu Adrian Lesenciuc</i>	217

„Nu literatura lui Goma are probleme,
ci criticii noștri literari”

Interviu cu Flori Bălănescu 244

„A ignora în literatura română valoarea
lui Busuioceanu e profund nedrept”

Interviu cu Liliana Corobca 251

MIRCEA ELIADE ȘI REZISTENȚA ROMÂNEASCĂ LA PARIS

Mircea Eliade (1907-1986) este, după cum știm, unul dintre cei mai cunoscuți români în întreaga lume. Rămânând în exil după Al Doilea Război Mondial, din cauza situației politice din România, a reușit să transforme traiul departe de țară într-o experiență inițiatică. În plus, a fost figura centrală în jurul căreia s-au adunat scriitorii și ceilalți

intelectuali români ai exilului, formând împreună o rezistență anticomunistă prin cultură, la Paris, în primii ani după 1945.

Marele erudit și scriitor a studiat Filosofia la Universitatea din București, s-a specializat în gândirea și tehnicile yoga la Calcutta, în India, a susținut doctoratul și a început afirmarea sa în literatura și presa din țară. În același timp, era profesor de filosofie și istoria religiilor la Universitatea din București, scria articole într-un spirit combativ în presa bucureșteană și publica romane care cunoșteau atât aprecierea criticii, cât și succesul la public.

Se afirmase deja în România când a rămas în exil. A devenit atașat cultural al Ambasadei României la Londra (1940-1941), iar apoi, până în 1945, al Legăției române de la Lisabona, astfel încât

schimbarea regimului politic de la București l-a prins departe de țară, fapt pentru care nu s-a mai întors. După încheierea misiunii diplomatice în Portugalia s-a mutat la Paris, unde a predat la Universitatea Sorbona. Din 1948, a plecat în Statele Unite ale Americii, la început ca profesor invitat al Universității din Chicago, iar din 1956 ca titular al Catedrei de Istoria religiilor. La Chicago avea să moară la 22 aprilie 1986. Dar până atunci a devenit faimos în plan internațional datorită studiilor și cărților sale de istorie a religiilor, dar și pentru proza fantastică.

Pentru noi, românii, importante sunt și scrierile sale de memorialistică, în care ni se relevă modul în care a trăit fiecare etapă a vieții sale, cum erau relațiile lui cu ceilalți români din lumea largă, care erau gândurile și preocupările cotidiene. Volumul I al *Jurnalului* său, apărut într-o ediție îngrijită de Mircea Handoca, în anul 1993, la Editura Humanitas, cuprinde însemnări din perioada 1941-1969. Citindu-l, constatăm, printre nenumăratele sale preocupări, câteva nostalgii după locurile natale: „Vizită la Elenuța Văcărescu. Împlinește zilele acestea, spune ea, 81 de ani. Și totuși câtă grație, câtă poză, câtă dorință de a place, de a impresiona, de a copleși! În primele ei minute ne-a mărturisit – eram cu Cioran – despre logodna ei cu Prințul Ferdinand”, scria în ziua de 27 septembrie 1945, la Paris. La câteva zile distanță, nota:

„După-amiază petrecută la Eugen Ionescu. Lungă discuție. Îmi spune că a mai scris în acești ani câteva sute de pagini din *Jurnalul* lui, dar pe cine va mai interesa oare? În România, ca și pretutindeni, se ridică o altă generație. Generația noastră e terminată”.

Un an mai târziu, la 13 iulie, Eliade se confesa jurnalului său: „Astă-seară, Herescu era negru de supărare. Veștile din țară

sunt grave: 17.000 de arestări. A început valul de teroare pentru alegeri. Lui Herescu îi e frică să nu înceapă și deportările”. Despre urmările nefaste ale preluării puterii în România de către comuniști și imposibilitatea de a se mai întoarce și a trăi în țara sa, Mircea Eliade scria în caietul său, la 12 octombrie 1946:

„Aseară am suferit o groaznică criză de deznădejde, provocată probabil de lectura jurnalului lui Sebastian publicat în Revista Fundațiilor Regale. Lectura mi-a dezvăluit deodată înstrăinarea de adevărata mea vocație: aceea de scriitor român. Am avut câteva ore sentimentul că acești ultimi șase ani de străinătate m-au îndepărtat de izvoarele creativității mele, m-au scos din traiectoria care-mi fusese ursită”.

Pribegia i s-a părut mai ușor de îndurat luându-și drept model pe anticul poet Dante.

„Urcam încet, înseninându-mă, și tumultuos simțeam în sufletul meu revelația: desțărarea, ca o lungă și grea încercare inițiativă, menită să ne purifice, să ne transforme. Patria, depărtată și inaccesibilă, va fi ca un Paradis în care ne reîntorcem spiritualicește, adică în spirit, în taină, dar *real*. M-am gândit mult la Dante și exilul lui. Nu are nici o importanță dacă, trupește, vom mai ajunge vreodată în țară. [...] Cum îi scriam și lui Vintilă Horia, pe Dante trebuie să ni-l luăm de model, nu pe Ovidiu”.

Acest mod vindecător de a-și trăi destinul departe de țară l-a preocupat mult pe Eliade. În 1952, la numai câțiva ani de la instalarea regimului comunist în România și înainte ca Vintilă Horia să-și scrie capodopera *Dumnezeu s-a născut în exil*, avea să scrie și un eseu pe tema aceasta, intitulat „Între Tomis și Ravena”, pe care-l publica

într-o revistă din exil. Era ca un îndemn pentru poeții și prozatorii români plecați de acasă din cauza regimului politic:

„Au mai fost mari poeți deșărați, care au suferit și și-au sfârșit zilele departe de Patrie. Așa a fost Ovidiu, surghiunit la Tomis, de unde-și trimitea nemângâiatele *Tristia*. Așa a fost mai ales Dante, care a trăit ultimii ani la Florența, mistuindu-se din pricina răutății și a prostiei celor care-i stăpâneau cetatea. Dar câtă deosebire între unul și celălalt! [...] Ovidiu nu s-a putut niciodată consola că a fost smuls din splendoarea Romei imperiale; în acest trecut paradisiac, pentru totdeauna abolit, se reîntorcea el, fără odihnă. Nu se mai putea desprinde de propriile lui amintiri; nu mai putea să trăiască; abia dacă își supraviețuia. Dante, dimpotrivă, și-a stăpânit bărbătește soarta. [...] a suferit până în adâncurile ființei lui ruperea de patrie, dar n-a acceptat nici un compromis ca să se poată întoarce”¹.

Iar concluzia lui Mircea Eliade era aceeași pe care o scrisese pentru sine și i-o împărtășise lui Vintilă Horia, modelul trebuia să fie constructiv: „În cazul nostru, al scriitorilor din exil, Patria depărtată, inaccesibilă, ar putea fi un Paradis în care am izbuti să pătrundem spiritualicește, adică în spirit, în taină, dar nu mai puțin real”. Eliade își chema confrății să transforme destinul de exilați într-o inițiere, o trăire mai înaltă și mântuitoare. Iar dacă scria acest îndemn, devenit o emblemă și o definiție a propriei existențe în pribegie, nu mai puțin adevărat este că Eliade a fost figura centrală în jurul căreia, în perioada stabilirii sale la Paris, s-a construit mișcarea de rezistență anticomunistă a elitei intelectuale românești din exil, după cum arăta și Nicolae Florescu în eseu dedicat lui

¹ În: *Îndreptar*, II (1952), 8.

Mircea Eliade în volumul *Întoarcerea proscrisilor* (Jurnalul literar, 1998). Este perioada în care Eliade trăiește lipsuri materiale majore și când, conform jurnalului din acea perioadă, „noi mâncăm serile din sac, sardele, brânză, crenvurști. Într-un restaurant din cartier am mâncat o dată singuri, cu 300 de franci, îngrozitor”.

Nu are locuință, se mută frecvent prin camere înguste de hoteluri și trăiește cu amărăciune delațiunile lui S. Stoilov, ambasadorul guvernului Petru Groza în Franța, care îl numește „doctrinar al fascismului”, delațiuni care l-au împiedicat să obțină un post universitar în Franța cu vederi de stânga.

În perioada 1946-1950, Mircea Eliade nu și-a văzut în mod egoist de propria afirmare literară și nici n-a fost un erudit neutru, așa cum poate sunt unii tentați să creadă, ci s-a aflat în miezul dezbaterii de probleme ce definesc „chestiunea românească” văzută de românii din exil. Nicolae Florescu scria:

„Conform destinului său de intelectual el s-a impus ca unul dintre principalii (în plan cultural, cel puțin) organizatori ai exilului. Dacă mai apoi scriitorul și savantul cercetător al religiilor a diminuat considerabil în relevarea biografiei lui de exilat acest aspect esențial, nu trebuie să ne lăsăm înșelați de aparențe sau de declarații complezente atenuând o realitate certă: în jurul lui Mircea Eliade s-a constituit atunci, în capitala Franței, centrul rezistenței românești anticomuniste și fără a ține seama de acest lucru ar fi greu de explicat și de înțeles în suita inițiativelor publicistice și a instituțiilor intelectuale în crearea cărora numele său prestigios a fost implicat”².

Între inițiativele lui Eliade trebuie amintite prima polarizare a scriitorilor și studenților români din Franța la demisolul cafenelei

² *Întoarcerea proscrisilor*, p. 162.

„Corona”, unde s-a înfiripat un adevărat cenaclu cu teme dezbătute săptămânal de participanții fideli: N.I. Herescu, Emil Cioran, Paul Costin Deleanu, Horia Stamatu, Vasile Posteuca, Mihai Niculescu, Ștefan Ion George, Lucian Bădescu, Constantin Virgil Gheorghiu, Al. Vona și alții. Eliade însuși ținea adevărate prelegeri la „Corona”. Tot el a organizat, în aprilie 1948, Asociația culturală „Mihai Eminescu” cu scopul „de a apăra și ilustra valorile spirituale românești; de a dezvolta și de a strânge legăturile între organismele și instituțiile culturale ale Occidentului și cultura română; de a ușura prin toate mijloacele activitatea culturală a savanților, scriitorilor și artiștilor români în străinătate; de a sprijini moral și material pe studenții români în străinătate”, după cum se anunța în *Curierul român* (nr. 1, Paris, 1 mai 1948).

Această asociație a îmbrățișat încă de la început și a susținut ideea înființării Grupării românești pentru Europa Unită, ceea ce s-a întâmplat la 1 iunie 1948, la grupare aderând mai mulți intelectuali, în special foști oameni politici și diplomați plecați în exil, între care Vintilă V. Brătianu, Brutus Coste, G. Răut, E. Ghilezan, alegându-l ca președinte pe Grigore Gafencu. Altă inițiativă a lui Eliade a fost organizarea Bibliotecii românești la Paris, pentru care au fost adunate mai multe volume și manuscrise de scriitori români la Biserica ortodoxă românească de la Paris, transferate ulterior și pierdute, din păcate.

Important este însă că ideea a fost luată ca model și concretizată mai apoi la Freiburg. Tot lui Mircea Eliade i se datorează, cu susținerea financiară a generalului Nicolae Rădescu, apariția primei reviste culturale românești din exilul de la Paris – *Lucașfărușul*, întrucât scriitorul considera extrem de importantă adunarea în jurul unei publicații a tuturor autorilor din exil. La fel de importantă rămâne contribuția savantului cercetător al istoriei religiilor la fondarea, la 4 august 1949, a Centrului Român de Cercetări, o instituție de

nivel academic a exilului cultural românesc din Franța, recunoscută de Academia de la Paris. La acest demers au mai participat: Marcel Brion, Edmond Jaloux, L.J. Constantinescu, Emil Cioran, Paul Costin Deleanu, Horia Stamatu, Nicolae Hodoș, Octavian Vuia, un demers aflat sub înaltul patronaj al Principelui Nicolae, care a beneficiat de ajutor material de la foruri culturale și politice occidentale. Este meritul lui Eliade că a imprimat Centrului un profil profund științific, cu rol spiritual, și nu de atitudine politică. Dar a considerat absolut necesar ca acest centru să definească adevărata românităte acolo, în afara granițelor, în contrapunct cu dezastrul care se petrecea în România aflată în plină deznaționalizare. Vedea în Centrul de cercetări un mijloc de dialog al culturii românești cu Occidentul din perspectiva specificității spirituale răsăritene, valorizând ideea *creștinismului cosmic*, împreună cu autenticismul existențial.

Eliade era convins că numai „un neam creator de valori culturale va putea supraviețui și propăși în noile rânduri politice ale lumii de mâine, în timp ce un neam sterp sau de mediocre capacități creatoare își va pierde cu vremea autonomia și, ca atare, până la urmă, propria ființă”, scria el, în 1949, în articolul „Destinul culturii românești”, în revista *Uniunea Română*, finanțată de N. Rădescu.

Mircea Eliade a mai avut o contribuție la coeziunea membrilor exilului românesc, mărinđ el însuși, așa cum ceruse și celorlalți intelectuali români, zestrea de valori culturale ale românității: a susținut la Universitatea Liberă, organizată de Petre Sergescu la Institutul Catolic din Paris, în anul universitar 1949-1950, cursul săptămânal „Structura sufletului românesc”.

În loc de concluzie în ceea ce privește însemnătatea exilului pentru Mircea Eliade sau importanța prezenței active a lui Mircea Eliade la închegarea exilului românesc anticomunist la Paris, inserez o frază a lui N. Steinhardt: „Să ne bucurăm, adaug eu bătrânește,

să ne bucurăm că un compatriot al nostru se numără printre marii erudiți și savanți ai lumii, dar și pentru faptul că e un fermecător romancier și nuvelist – un mare scriitor român – și că, pe deasupra, e un om de o mare omenie și mare distincție sufletească” („Răspuns la un chestionar M. Handoca, privitor la Mircea Eliade”, cuprins în *Monologul Polifonic*, Dacia, 2002). Intuim însă și bucuria jucăușă a lui Steinhardt când va fi făcut această descoperire pe care i-o comunică lui Handoca în același set de răspunsuri:

„În *O fotografie veche de 14 ani* Eliade își dezvăluie (strălucit și cu vervă!) atașamentul pentru credințele românești tradiționale și o foarte picantă poziție de adversitate (ori, să-i zicem, pronunțată rezervă) față de principalele sisteme filosofice occidentale. *Fotografia*, zic eu, este o mărturisire de credință românească și ortodoxă”.

EUGEN IONESCU, UN SPIRIT RELIGIOS

Pe Eugén Ionescu (1909-1994), cunoscut în literatura franceză ca Eugène Ionesco, îl putem considera un scriitor de limbă română și un scriitor de limbă franceză deopotrivă. Nu știm însă în ce măsură sintagma „scriitor român din exil” i se potrivește întru totul, cert este că, în ciuda suspiciunilor, a iubit România și ceea ce definește spiritualitatea

poporului nostru – Ortodoxia.

S-a născut la 26 noiembrie 1909, la Slatina, părinții săi fiind Eugen Ionescu, un avocat care ajunsese subprefect al județului Olt, și Marie-Thérèse, născută Ipcar, fiica unui inginer francez care lucra în România. Scriitorul și-a petrecut copilăria în Franța, însă în urma despărțirii părinților, tatăl l-a adus în România, în 1924. A urmat cursurile liceale la Colegiul Național „Sfântul Sava” din București, iar apoi a studiat Literatura franceză la Universitatea bucureșteană. Debutul literar l-a făcut cu poezii în revista *Bilete de papagal* a lui Tudor Arghezi. De altfel, și editorial a debutat tot cu versuri, în 1931, cu volumul *Elegii pentru ființe mici*, în care criticii au văzut o înnoire de tip arghezian a limbajului poetic. S-a impus